

КЛАСИФІКАЦІЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАЛУЧЕННЯ ДО ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються суспільно-географічні аспекти залучення місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня до їх господарської діяльності. Пропонується класифікація туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня. Наводиться авторська інтерпретація компонентної структури природно-рекреаційного та природно-туристичного потенціалу територій. Аналізується вплив туристсько-рекреаційної діяльності на розвиток територій локального рівня з позицій суспільної географії.

Ключові слова: туризм, рекреація, туристсько-рекреаційні ресурси, туристсько-рекреаційний потенціал, території локального рівня.

Павел Вирченко. КЛАССИФИКАЦИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИЙ ЛОКАЛЬНОГО УРОВНЯ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ПРИВЛЕЧЕНИЯ В ХОЗЯЙСТВЕННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ. В статье рассматриваются общественно-географические аспекты привлечения местного туристско-рекреационного потенциала территорий локального уровня в их хозяйственную деятельность. Предлагается классификация туристско-рекреационного потенциала территорий локального уровня. Приводится авторская интерпретация компонентной структуры природно-рекреационного и природно-туристического потенциала территории. Анализируется влияние туристско-рекреационной деятельности на развитие территорий локального уровня с позиций общественной географии.

Ключевые слова: туризм, рекреация, туристско-рекреационные ресурсы, туристско-рекреационный потенциал, территории локального уровня.

Pavlo Virchenko. TOURISTIC AND RECREATIONAL POTENTIAL OF LOCAL LEVEL TERRITORIES AND ITS CLASSIFICATION ALSO PROBLEMS OF BRINGING IT INTO THE ECONOMIC ACTIVITY. In this article of human geographical aspects of bringing of local touristic and recreational potential of the local territories in their economic activities is examined. Classification of the touristic and recreational potential of the local level territories is proposed. Author's interpretation of components structure of natural-recreational and nature-touristic potential of the territories is proposed. Impact of touristic and recreation activities on the development of territories local level from the standpoint of human geography are analysed.

Keywords: tourism, recreation, touristic and recreational resources, touristic and recreational potential, territories of local level.

Актуальність теми дослідження. Важливою проблемою розвитку господарства України та її регіонів є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу. У зв'язку з цим стають актуальними питання залучення туристсько-рекреаційного потенціалу до господарської діяльності, особливо на локальному рівні. У сучасному світі туристсько-рекреаційна діяльність є однією з найбільш прибуткових сфер економіки, яка динамічно розвивається. У багатьох розвинених країнах вона входить у трійку провідних галузей господарства і має важливе соціальне та економічне значення. З соціальної точки зору туризм та рекреація здійснюють значний вплив і на окремі регіони та території, особливо депресивні. Залучення туристсько-рекреаційного потенціалу до господарської діяльності на цих територіях сприяє появі нових робочих місць, розширенню відповідної інфраструктури, побудові нових транспортних комунікацій, зростанню прибутків місцевих бюджетів, підвищенню загальної культури і грамотності місцевого населення тощо.

Отже, туристсько-рекреаційна діяльність виступає потужним соціально-економічним чинником розвитку господарства територій різного рівня, а особливо локального, що свідчить про актуальність теми дослідження.

Аналіз попередніх досліджень вказує на те, що питання класифікації туристсько-рекреаційного потенціалу та його господарського використання висвітлені у роботах багатьох авторів, зокрема, у наукових працях О. Бейдика [2], С. Дутчак [3], А. Кускова [4], О. Любіцевої [5], П. Масляка [6], М. Рутинського [7], Т. Сокол [8], О. Топчієва [9], Н. Чорненької [10] та інших науковців. Проте, проблеми залучення туристсько-рекреаційного потенціалу до господарської діяльності територій локального рівня висвітлені недостатньо.

Метою даного дослідження є класифікація туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня та виявлення суспільно-географічних проблем його залучення до господарської діяльності для ефективного використання та подальшого стимулювання розвитку внутрішнього туризму і рекреації на територіях локального рівня.

Викладення основного змісту дослідження. У сучасних економічних умовах ефективна діяльність туристсько-рекреаційної сфери стає важливим чинником розвитку територій всіх рівнів, особливо локального.

Під територіями локального рівня у даному дослідженні ми розуміємо адміністративні райони, які виділяються в межах України. Переважна частина цих адміністративних одиниць – це депресивні території, які мають ряд невирішених соціально-економічних проблем, що безпосередньо впливають на їх господарський розвиток та складну демографічну ситуацію. У більшості адміністративних районів України продовжується закриття підприємств, що призводить до скорочення надходжень до місцевих бюджетів, зростання рівня безробіття, зниження прибутків місцевого населення. Ці процеси, зазвичай, впливають також на показники злочинності, зменшення народжуваності та ведуть до збільшення соціальної напруги у суспільстві.

Проте, переважна більшість територій локального рівня мають наявні місцеві ресурси, які можуть

використовуватися для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, однак існуючий туристичний та рекреаційний потенціал цих територій використовується недостатньо.

Під туристсько-рекреаційним потенціалом території ми розуміємо сукупність природних ресурсів, історичних, сакральних, культурно-пізнавальних, культурно-розважальних та інших атракційних об'єктів певної території, які можуть використовуватись для організації відпочинку, подорожей, екскурсій, занять спортом, лікування та оздоровлення населення.

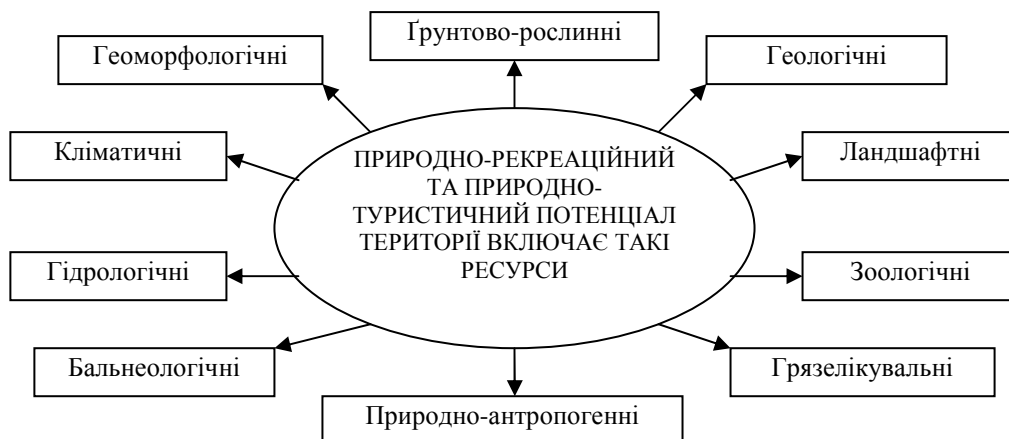
Туристсько-рекреаційний потенціал будь-якої території, на нашу думку, складається з базового та динамічного. Базовий туристсько-рекреаційний потенціал території включає наявні природні ресурси, культурно-історичні та сакральні об'єкти. Динамічний туристсько-рекреаційний потенціал – відображає процеси залучення соціально-економічних ресурсів території у її господарську діяльність і включає виробничий, трудовий, фінансовий, освітній та інфраструктурний потенціал території.

Таким чином, потенціал розвитку туристсько-рекреаційної діяльності території може бути представлений наступними окремими видами потенціалу та ресурсними можливостями території, які можуть бути залучені до господарської діяльності: природно-рекреаційним і природно-туристичним потенціалом, культурно-історичним потенціалом, виробничим потенціалом, трудовим потенціалом, фінансово-інвестиційним потенціалом, освітнім потенціалом, інфраструктурним потенціалом (рис. 1) тощо.

Рис. 1. Складові туристсько-рекреаційного потенціалу території
(авторська інтерпретація)

Природно-рекреаційний та природно-туристичний потенціал включає різні види природних ресурсів (геологічні, геоморфологічні, кліматичні, гідрологічні, бальнеологічні та грязелікувальні, ґрунтово-рослинні, зоологічні, природно-антропогенні (природоохоронні території всіх рангів), ландшафтні (рис. 2), які використовуються або можуть використовуватися у туристсько-рекреаційних цілях.

Рис. 2. Компонентна структура природно-рекреаційного та природно-туристичного потенціалу території
(авторська інтерпретація)

Культурно-історичний потенціал території об'єднує музеї з їх філіями, музейні кімнати, пам'ятки історії, культури, археології, архітектури, історико-культурні заповідники, будинки-садиби відомих людей, театри, картинні галереї, виставкові зали, парки культури та відпочинку, сакральні споруди тощо.

Підприємства, установи та організації, які забезпечують виробництво сувенірної продукції, спортивного інвентарю для активного відпочинку, обладнання для туристсько-рекреаційних закладів та іншої продукції, яка використовується для подорожей, лікування, відпочинку, екскурсійної діяльності ми відносимо до виробничої частини туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Важливим аспектом функціонування туристсько-рекреаційної сфери будь-якої території є її забезпечення трудовими ресурсами. Рівень кваліфікації кадрів, які забезпечують діяльність установ та організацій з надання туристсько-рекреаційних послуг, їх кількісні та якісні характеристики формують трудовий потенціал певної території.

Ефективно задіяти місцевий туристсько-рекреаційний потенціал до господарської діяльності територій локального рівня неможливо без відповідного фінансування. Отже, інвестиції та фінансові потоки, які спрямовуються на розвиток туристсько-рекреаційної сфери певної території, ми відносимо до фінансово-інвестиційного потенціалу.

Підготовку кадрів для туристсько-рекреаційної сфери здійснюють відповідні заклади освіти різних рівнів акредитації. Їх ми відносимо до освітнього потенціалу території.

Підприємства, установи та організації, які забезпечують подачу води, електроенергії, тепла, обслуговування телефонного та мобільного зв'язку, надання інтернет-послуг, доставку туристів та рекреантів до місць відпочинку та у зворотному напрямку, забезпечення безпеки відпочиваючих, доставку продуктів харчування, сувенірної та іншої необхідної для відпочинку, лікування та екскурсійної діяльності продукції формують інфраструктурну частину туристсько-рекреаційного потенціалу території. Також до складу інфраструктурного потенціалу території ми відносимо відповідну транспортну інфраструктуру та організації, які забезпечують будівництво нових туристсько-рекреаційних об'єктів та їх реконструкцію.

Залучення до господарської діяльності місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня дозволить покращити їх загальний рівень розвитку та допоможе вирішити ряд соціально-економічних проблем. Зокрема, сприятиме:

- створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості місцевого населення;
- збільшенню надходжень до місцевих бюджетів;
- покращенню роботи суміжних галузей, зокрема, транспорту, торгівлі, сфери послуг, будівництва та інших;
- збереженню місцевих пам'яток культури, історії, архітектури, мистецтва, сакральних об'єктів тощо;
- залученню інвесторів для реставрації та відновлення місцевих пам'яток і будівництву нових туристсько-рекреаційних об'єктів;
- налагодженню виробництва сувенірної продукції та стимулюватиме розвиток місцевих народних промислів;
- реалізації місцевими мешканцями свого особистого освітнього та творчого потенціалу;
- збереженню екологічної системи цих територій тощо.

Крім того, розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на певній території сприятиме зростанню попиту на місцеву сільськогосподарську продукцію та товари місцевого виробництва. Таким чином, залучення місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу на територіях локального рівня може позитивно вплинути на їх соціально-економічний розвиток.

На користь розширення туристсько-рекреаційної діяльності та залучення наявних місцевих ресурсів, які можуть використовуватися для оздоровлення, відпочинку, подорожей та екскурсій на територіях локального рівня, свідчить і той факт, що сучасний розвиток техніки та технологій впливає на збільшення тривалості вільного часу населення, яке є головним споживачем туристсько-рекреаційних послуг. Крім того, в умовах зростаючої ролі інноваційного розвитку сучасного суспільства, підвищується роль розумової праці та посилюються виробнича і побутова напруга. Все це призводить до фізичної і психологічної перевтоми людей, що вимагає застосування додаткових заходів по відновленню працездатності населення у короткі терміни. Досягнути цього можливо саме за рахунок використання місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня. Також, зростання загального культурно-освітнього рівня населення та його естетичних і духовних потреб впливає на збільшення попиту на відпочинок, подорожі та екскурсії. Зокрема, соціологічні дослідження останніх років свідчать про те, що існує пряма залежність між рівнем освіти людей і їх схильністю до подорожей. Це пояснюється тим, що особи з більш високим рівнем освіти і культури здатні раціональніше розподіляти свій вільний час, використовувати його для пізнання навколишнього середовища, ознайомлення з історією, традиціями, побутом населення певних територій тощо [1].

Тривалий час туристсько-рекреаційна діяльність у нашій країні здійснювалась у рамках централізовано-керованої системи охорони здоров'я УРСР та СРСР, послуги якої були достатньо дешевими для громадян, а розподіл санаторних та туристичних путівок відбувався через профспілки та фонд державного соціального страхування. З розпадом Радянського Союзу та переходом України від планової економіки до ринкової старі механізми розподілу санаторних та туристичних путівок були змінені. Крім того, структурні перетворення в економіці нашої держави призвели до значних трансформацій у законодавчій сфері, економіці, політиці, демографії, соціальній сфері, що прямо або опосередковано вплинуло на функціонування туристсько-рекреаційної діяльності України та її регіонів на всіх ієрархічних рівнях. З цих та інших причин у сучасній туристсько-рекреаційній діяльності спостерігається ряд суперечливих процесів.

На сьогодні до основних проблем, які стримують розвиток туристсько-рекреаційної діяльності та залучення туристсько-рекреаційного потенціалу взагалі й на територіях локального рівня, зокрема, можна віднести наступні:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму та рекреації, в тому числі не вирішеність питань з приватизації землі, яка використовується для туристсько-рекреаційної діяльності;
- недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів туристичної та рекреаційної діяльності з боку держави та відсутність реклами про місцеві туристсько-рекреаційні ресурси територій локального рівня;
- відносно невисокі якісні характеристики об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури;
- незадовільний стан доріг, що обмежує транспортну доступність до об'єктів туризму та рекреації;
- відсутність дорожніх вказівників і туристично-інформаційних знаків;
- недостатність фінансування для оновлення та поліпшення матеріально-технічної бази діючих закладів з лікування, оздоровлення та відпочинку, які знаходяться у комунальній або державній власності;
- недостатній рівень якості та асортименту туристичних, рекреаційних, екскурсійних та атракційних послуг;
- поганий стан існуючих туристичних маршрутів на територіях локального рівня (брак обладнаних місць перепочинку, відсутність єдиної системи маркування туристичних об'єктів, екскурсійних маршрутів тощо);
- недостатність локальних туристичних карт, рекламної продукції, інформації про туристсько-рекреаційні можливості територій локального рівня;
- недостатнє кадрове забезпечення туристично-рекреаційної сфери територій локального рівня тощо.

Проте, головною проблемою, яка стримує залучення місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня до господарської діяльності, на нашу думку, є відсутність його комплексної суспільно-географічної та економічної оцінки, що суттєво обмежує залучення інвестицій у розвиток туризму та рекреації цих територій.

Зазначені вище проблеми стримують розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на територіях локального рівня та обмежують його залучення до господарської діяльності адміністративних районів.

Створення умов для розвитку туризму, рекреації і відпочинку на територіях локального рівня та залучення місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу до господарської діяльності адміністративних районів передбачає ряд заходів, зокрема:

- проведення комплексної суспільно-географічної та економічної оцінки місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня з метою його залучення до господарської діяльності;
- стимулювання підприємницької активності місцевого населення у туристсько-рекреаційній сфері;
- залучення інвестицій у розвиток місцевої туристсько-рекреаційної інфраструктури;
- вдосконалення системи державного регулювання туристсько-рекреаційної галузі;
- популяризація туристсько-рекреаційного потенціалу адміністративних районів;
- покращення матеріально-технічної бази діючих об'єктів оздоровлення та відпочинку та будівництво нових;
- розвиток матеріальної бази місцевої туристсько-рекреаційної інфраструктури;
- використання природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурної спадщини для розвитку туризму адміністративних районів;
- сприяння формуванню та просуванню конкурентоздатної туристсько-рекреаційної пропозиції територій локального рівня тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволило запропонувати авторську класифікацію туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня та проаналізувати суспільно-географічні проблеми його залучення до господарської діяльності адміністративних районів, що дозволило зробити ряд висновків.

Туристсько-рекреаційний потенціал будь-якої території, в тому числі й території локального рівня, може бути представлений природно-рекреаційним і природно-туристичним потенціалом, культурно-історичним, виробничим, трудовим, фінансово-інвестиційним, освітнім та інфраструктурним потенціалом. Проте, виділені автором складові туристсько-рекреаційного потенціалу з розвитком новітніх технологій можуть змінюватися та доповнюватися новими компонентами.

Переважає більшість територій локального рівня мають наявні місцеві ресурси, які можуть використовуватися для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, однак існуючий туристичний та рекреаційний потенціал цих територій використовується недостатньо. Залучення до господарської діяльності місцевого туристсько-рекреаційного потенціалу територій локального рівня дозволить покращити їх загальний рівень розвитку та допоможе вирішити ряд соціально-економічних проблем.

До основних проблем, які обмежують розвиток туристсько-рекреаційної сфери територій локального рівня та стримують залучення туристсько-рекреаційного потенціалу до господарської діяльності цих територій є економічні, інформаційні, законодавчі та інфраструктурні проблеми. Вирішення зазначених проблем дозволить підвищити якість туристсько-рекреаційної інфраструктури територій локального рівня, поліпшити інформаційне забезпечення, розробити нові напрями та проекти для туристів, екскурсантів та рекреантів.

не забезпечення, розробити нові напрями та проекти для туристів, екскурсантів та рекреантів. Однак розвиток туристсько-рекреаційної інфраструктури потребує значних капіталовкладень, які можна отримати за рахунок приватних інвесторів.

Важливим заходом, що дозволить залучити місцевий туристсько-рекреаційний потенціал територій локального рівня, є проведення ґрунтовних суспільно-географічних досліджень передумов і чинників, які впливають на розвиток та функціонування туристсько-рекреаційної сфери цих територій, його економічна оцінка та розробка, на основі отриманих результатів, стратегії розвитку туристсько-рекреаційної сфери територій локального рівня.

Список використаних джерел:

1. Балашова О.Ю. Туристсько-рекреаційна діяльність як ресурс розвитку територій локального рівня / О.Ю. Балашова, П.А. Вірченко // *Регіон-2012: суспільно-географічні аспекти: матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців з міжнародною участю (м. Харків, 5-6 квітня 2012 р.)* / Гол. ред. колегії Л.М. Нємець // *Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – с. 164-166.*
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001. – 395 с.
3. Дутчак С.В. Можливості території та мотивація споживача турпродукту в питаннях дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів / С.В. Дутчак // *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 167: Географія. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 194-201.*
4. Кусков А.С. Рекреационная география: учеб.-метод. комплекс / А.С. Кусков, В.Л. Голубева, Т.Н. Одинцова. – М.: Флинта, 2005. – 493 с.
5. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – 3-тє видання з переробками та доповненнями – К.: "Альтерпрес", 2005. – 436 с.
6. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
7. Рутинський М.І. Географія туризму України. Навчально-методичний посібник. – К., 2004. – 160 с.;
8. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
9. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студ. географ. спеціальностей вищих навч. закладів / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
10. Чорненька Н. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник / Чорненька Надія. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.